

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia till: ju.da@regeringskansliet.se

Remissyttrande över betänkandet SOU 2025:111 Rättssäkerhetens pris

Ert diarienummer Ju2025/02525

Förvaltningsrätten har, utifrån de aspekter som domstolen har att beakta, följande synpunkter på förslagen i betänkandet.

Allmänna synpunkter

Förvaltningsrätten välkomnar förslaget om att enskilda ska kunna beviljas ersättning för rättegångskostnader i mål i allmän förvaltningsdomstol och delar utredningens bedömning om att en sådan möjlighet bör införas. Förvaltningsrätten anser emellertid att utredningen haft alltför begränsat med tid och resurser för att utreda införandet av en så principiellt viktig fråga, som i hög grad påverkar de allmänna förvaltningsdomstolarna. Som framgår av de synpunkter som lämnas nedan anser domstolen sammanfattningsvis att frågan kräver ytterligare utredning som på ett mer ingående sätt analyserar både formerna för – och konsekvenserna av – ett sådant genomförande.

Konsekvenser för de allmänna förvaltningsdomstolarna

Införandet av en ny kostnadsreglering i förvaltningsprocesslagen och en utvidgad rätt till rättshjälp i förvaltningsmål innebär att de allmänna förvaltningsdomstolarna kommer att behöva hantera ersättningsyrkanden samt rättshjälpsansökningar i ett ökat antal mål. Sådana yrkanden aktualiserar inte sällan behov av kompletteringar och preciseringar, vilket förlänger handläggningstiderna. Förslagen innebär därtill merarbete genom nya arbetsmoment. Förvaltningsrätten

delar mot den bakgrunden inte utredningens slutsats om att de ökade kostnaderna kommer rymmas inom befintliga anslag.

Utredningen saknar en analys av vilka effekter förslagen får i migrationsmål. Som migrationsdomstol vill förvaltningsrätten uppmärksamma att ett införande av möjlighet till ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsprocesslagen även kommer att aktualiseras i migrationsmål då utlänningslagen saknar egna sådana bestämmelser. Detta innebär att yrkanden om ersättning för rättegångskostnader kan komma att framställas även i dessa måltyper. Det är i dagsläget vanligt i t.ex. medborgarskapsmål att enskilda biträds av ett ombud på egen bekostnad. Vidare har det lagts fram lagförslag som begränsar enskildas möjligheter till ett kostnadsfritt offentligt biträde i asylprocessen,¹ vilket sannolikt kommer att leda till att fler väljer att anlita privata ombud och därefter begära ersättning för sina rättegångskostnader. Utredningens avsaknad av konsekvensanalys i denna del utgör enligt förvaltningsrätten en allvarlig brist.

Mot den här bakgrunden bedömer förvaltningsrätten att det finns behov av en mer fördjupad konsekvensanalys, särskilt vad gäller effekterna inom migrationsområdet, inför ett genomförande av förslagen. Utöver detta vill förvaltningsrätten göra följande kommentarer till vissa förslag.

Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Utformningen i förhållande till skatteförfarandelagen (2011:1244)

Enligt förvaltningsrättens mening saknas en djupare analys kring varför föreslagen bestämmelse i 40 § förvaltningsprocesslagen inte utformas i närmare anslutning till 43 kap. 1 § skatteförfarandelagen. Utredningen anger att alternativet att utforma kostnadsregeln efter mönster av skatteförfarandelagen har övervägts, men att det riskerar att bli missvisande med en regel som uttryckligen anger att en förutsättning för ersättning är att parten fått bifall till sina yrkanden.

Av 43 kap. 1 § skatteförfarandelagen följer att ersättning kan utgå för kostnader som part skäligen har behövt för att ta till vara sin rätt för det fall sökandens yrkanden i ärendet eller målet bifalls helt eller delvis, ärendet eller målet avser en fråga som är av betydelse för rättstillämpningen, eller det finns synnerliga skäl för ersättning. Bestämmelsen är därmed uppbyggd kring alternativa

¹ Se SOU 2025:31

ersättningsgrunder och förutsätter därutöver att kostnaderna varit skäligen behövda.

Både föreslagna 40 § förvaltningsprocesslagen och 43 kap. 1 § skatteförfarandelagen tar sikte på samma materiella bedömning, trots olikheter i språklig utformning. Det krävs att den enskilde har haft ett faktiskt och skäligt behov av kostnadskrävande åtgärder för att tillvarata sin rätt. Vidare ska en skälighetsbedömning göras av hjälpbehovet med beaktande av sakens beskaffenhet och den enskildes förhållanden. Båda bestämmelserna föreskriver därtill att beaktande ska tas till utgången i målet. Medan 43 kap. 1 § skatteförfarandelagen uttryckligen anger att bedömning ska göras om målet varit av betydelse för rättstillämpningen anger utredningen i stället att prejudikatfall ska beaktas inom ramen för utgången i målet.

Rekvisiten i 43 kap. 1 § skatteförfarandelagen har utvecklats i förarbeten och praxis, vilket innebär att de är väl bekanta för de allmänna förvaltningsdomstolarna. Mot denna bakgrund hade det enligt förvaltningsrättens uppfattning varit av värde om utredningen i större utsträckning övervägt möjligheten att utforma bestämmelsen i förvaltningsprocesslagen i närmare anslutning till skatteförfarandelagens reglering. En sådan lösning skulle underlätta framtida rättstillämpning när avsikten inte synes vara att förändra den materiella innebörden av prövningen.

Mål där enskilda är motparter

Utredningen föreslår en möjlighet för rätten enligt 40 a § förvaltningsprocesslagen att förplikta den förlorande parten att ersätta den vinnande parten för dennes rättegångskostnad i ett mål där enskilda är motparter. Utredningen anger att den förlorande parten typiskt bör ersätta den vinnande parternas rättegångskostnader när det mellan parterna har förekommit en intresse motsättning motsvarande vad som är typiskt för tvistemål och motsättningen har påverkat domstolsförfarandet. Exempel på sådana måltyper är enligt utredningen mål enligt upphandlingslagstiftningen eller tvistlösningsmål enligt lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation.

Förvaltningsrätten konstaterar att den föreslagna ordalydelsen i 40 a § förvaltningsprocesslagen inte uttryckligen begränsar tillämpningen till mål av tvistemålsliknande karaktär. En direkt tillämpning av föreslagen bestämmelse omfattar därmed alla mål där enskilda är motparter till varandra. Förvaltningsrätten handlägger flera måltyper där enskilda är motparter till varandra men som saknar tvistemålsliknande inslag, t.ex. mål om underhållsstöd enligt

socialförsäkringsbalken och mål enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Om syftet är att avgränsa bestämmelsen till mål som i allt väsentligt är tvistemålsliknande finns det skäl att överväga en snävare utformning av bestämmelsen för att minska risken för tillämpningssvårigheter.

Odefinierade begrepp om vårdslöshet och försummelse

18 kap. 6 § rättegångsbalken anger uttryckligen vilka situationer som kan utgöra vårdslös eller försumlig processföring. Utredningen föreslår vidare att en liknande bestämmelse införs i 32 b § lagen (1996:242) om domstolsärenden med en uttrycklig hänvisning till 18 kap. 6 § rättegångsbalken. Förvaltningsrätten noterar att det i den föreslagna utformningen av 40 b § förvaltningsprocesslagen saknas motsvarande preciseringar. Begreppen vårdslöshet och försummelse lämnas odefinierade, vilket riskerar att leda till tillämpnings-svårigheter.

Förvaltningsprocesslagens räckvidd och kostnader i myndighetsledet

Förvaltningsprocesslagen är endast tillämplig vid rättskipning i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Förvaltningsrätten noterar att utredningen inte närmare behandlar hur kostnader som uppstått hos den beslutande myndigheten ska hanteras, trots att ombud ofta anlitas redan hos myndigheten. En situation som kan uppstå hos förvaltningsrätten är att en myndighet ändrar ett beslut, som den enskilde har överklagat med stöd av ett ombud, i enlighet med den enskildes yrkanden och därefter överlämnar ärendet i enlighet med 46 § andra stycket förvaltningslagen (2017:900). Om det under handläggningen klarläggs att ändringsbeslutet innefattar exakt vad klaganden önskar kan målet skrivas av direkt. Förvaltningsrätten saknar en analys i utredningen av hur kostnader som uppstått hos den beslutande myndigheten i olika situationer ska hanteras. Mot denna bakgrund anser förvaltningsrätten att det finns behov av ett tydliggörande av vilka delar av arbetet som kan anses ersättningsgilla enligt förvaltningsprocesslagen och hur detta bör hanteras av domstolarna.

Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Tillägg avseende behovsbedömningen

Utredningen föreslår ett tillägg i 7 § rättshjälpslagen för att förtydliga behovsbedömningen vid rättshjälp. I den här delen kan konstateras att rättshjälp endast får beviljas om det finns ett behov av juridiskt biträde

som inte kan tillgodoses på annat sätt och om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna (7 och 8 §§ rättshjälpslagen). I förarbetena till rättshjälpslagen uttalas bl.a. vid bedömningen av om den rättssökande själv har förmåga att föra sin talan, att ärendets svårighetsgrad ska ställas mot den rättssökandes personliga kvalifikationer (se prop. 1996/97:9 s. 115).

Det följer därmed redan av nuvarande lagtext att den rättssökandes personliga förhållanden och den rättsliga angelägenhetens beskaffenhet ska beaktas. Resonemangen i utredningen övertygar inte om att det finns behov av att införa ett tillägg som förtydligar vad som redan gäller. Frågan hur bedömningen ska betona den rättssökandes behov i det enskilda fallet med hänsyn till målets komplexitet och den rättssökandes förutsättningar att tillvarata sin rätt inom förvaltningsprocessen är en fråga för rättstillämpningen.

Åtgärder för en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Modernare regler om ersättning för tidsspillan

Utredningen anför att en sänkning av timersättningen för tidsspillan generellt kan minska vissa distansbiträdens villighet att ta uppdrag som kräver inställelse till domstolar på långa avstånd ifrån den egna verksamhetsorten. Utredningen menar att en sådan ändring – utöver statsfinansiella skäl – inte har några fördelar och därtill kan ha negativa konsekvenser vad gäller tillgången till rättsliga biträden. Förvaltningsrätten vill här lyfta fram att det är vanligt förekommande att rättsliga biträden som är baserade i exempelvis Stockholm förekommer på domstolens biträdeslistor och tar uppdrag här. Dessa biträden får som regel tidsspillan enligt den av praxis satta schablonen och får därmed en avsevärt högre ersättning för tidsspillan än de biträden som är baserade i närområdet. Domstolen har full förståelse för att distansbiträden kan vara en nödvändighet i vissa delar av landet för att behovet av biträden ska kunna tillgodoses. När det reser in biträden från en storstadsregion till en annan är det emellertid endast kostnadsdrivande. Mot denna bakgrund anser domstolen att det bör övervägas om någon differentiering för tidsspillan avseende distansbiträden bör införas.

En digital hantering av kostnadsräkningar

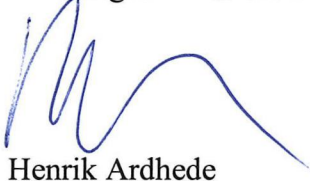
Förvaltningsrätten välkomnar förslaget om en digital hantering av kostnadsräkningar. För att en sådan tjänst ska användas instämmer

domstolen till fullo i utredningens bedömning att rättsliga biträden ska vara skyldiga att använda tjänsten om det inte finns särskilda skäl mot ett sådant inlämnande. Vad gäller frågan om vad som ska anses utgöra särskilda skäl bör en framtida föreskrift avseende detta enligt domstolens uppfattning vara utformad på så sätt att det är rätten som äger frågan om vad som utgör sådana skäl. Det är därtill viktigt att rätten kan avvisa en kostnadsräkning som utan rättens tillåtelse lämnas in på annat sätt.

Bör rättens ersättningsbeslut särskiljas från domen?

Förvaltningsrätten noterar att frågan, som den är formulerad i direktivet, inte endast avser ersättningsbeslut i brottmål men att vissa begrepp som används i avsnittet och de överväganden som görs tydligt utgår från handläggning av brottmål. Domstolen efterlyser därmed ett mer breddat resonemang kring denna fråga då det bl.a. kan uppstå situationer i allmän förvaltningsdomstol när ett avgörande måste meddelas skyndsamt och det saknas möjlighet att invänta att en kostnadsräkning inkommer. Detta gäller i synnerhet mål där olika tvångsåtgärder ska hävas. Skulle det ske driftstörningar för den föreslagna tjänsten skulle möjligtvis fler sådana situationer kunna uppstå. En tydlig möjlighet att särskilja rättens ersättningsbeslut från domen bör därmed införas.

Detta yttrande har beslutats av chefsrådmannen Henrik Ardhede. Föredragande har varit förvaltningsrättsfiskalen Linn Svensson.

Henrik Ardhede

/Linn Svensson